

Museivännen

Medlemsblad för museets vänner, Ljusdalsbygdens museum

Nr 2 2010

Lösnummerpris 10 kr

Föreningen Museets vänner

Museets vänners styrelse

Ledamöter

Karin Esbjörnsson, ordf Elisabeth Fransson, v ordf
Siv Kram, kassör sekr, vakant
Margareta Ivarsson

Owe Norberg, museichefen är självskriven ledamot

Ersättare

Birgitta Anvret Elli Genberg Sigyn Söderström

Adjungerade ledamöter

Gunn Lannås Elsa Sunnefeldt

Adress: Ljusdalsbygdens museum
Museivägen 5
827 30 Ljusdal

Tel: 0651-71 16 75 Fax: 0651-159 90

e-post: intendent@ljusdalsbygdensmuseum.se

Medlemskap i föreningen "Museets vänner, Ljusdalsbygdens museum" kostar 100 kr 2010.

Företag och stödjande medlemmar: 250 kr.

Ständigt medlemskap: Under 65 år, 1 000 kr; över 65 år, 500 kr.

Föreningens plusgironummer är 836 91 79-0

Redaktionellt

I höstens nummer av Museivännen kan vi läsa om två sturdieresor som arrangerats under sommaren – dels en rundresa i Hälsingland och en till jubilerande Zornmuseet. Dessutom presenteras museets nya basutställning kortfattat. Som en biprodukt av en annan utställning som museet producerade på Stenegård presenteras en artikel om Julius Brun.

Denne mångfascetterade man kommer även Roland Karlsson att berätta om i en föreläsning på Stene 21 oktober.

In Memoriam

Karin Jonsson vår vän och medarbetare är död. Hon avled efter en kort tids sjukdom den 25 mars.

Karin var, med sitt stora kunnande och kulturella intresse, en ovärderlig tillgång för vår förening. Hon var särskilt intresserad av släktforskning och av bygdens historia. I många år var hon föreningens sekreterare och deltog alltid aktivt i våra utflykter och andra program.

Hon hann även med att hjälpa till i Hembygdsföreningens olika aktiviteter, t ex tunnbrödsbakning och kaffeservering vid musikkvällarna.

Karin var en glad, positiv och generös person, alltid beredd att hjälpa till där det behövdes.

Vår sorg och saknad efter Karin är stor, men vi minns henne med tacksamhet och bevarar henne i ljust minne.

Styrelsen

Program för Vänföreningen på museet

Efter de stora förändringar som skett på museet det senaste året vill vi inbjuda Vänföreningens alla medlemmar till ett möte där vi tillsammans diskuterar vad vi kan göra tillsammans.

Ett förslag från museets sida är att låta Vänföreningen (och kanske även andra föreningar) få ett utrymme i utställningslokalerna där man kan göra små utställningar på olika teman – där även föremål ur museets samlingar kan användas.

Mötet ska ses som en första träff där museipersonalen och Vänföreningens medlemmar kan föra en fruktbar dialog om museets verksamhet, och där Vänföreningen kan spela en aktiv roll.

Vi vill helt enkelt erbjuda medlemmarna något mer än tidigare för sitt medlemskap.

Programmet genomförs torsdag 22 nov, 19:00. Vi bjuder på fika. Välkomna!

Två studieresor

Zornmuseet

Museets Vänner ordnade i början av augusti en utflykt till Mora för att se Anders Zorns jubileumsutställning.

Första stoppet på resan var Vårdshuset Slipstenen i Orsa. Efter att ha styrkt oss med kaffe och smörgås, och ett kort besök på ett litet museum som bl a visade bilder på tillverkning av slipstenar och brynen, fortsatt resan till Mora.

Zorngården. Foto: Inger Noreus

Det är i år 150 år sedan Anders Zorn föddes och Zornmuseet hade av den anledningen lånat in konst från Louvren i Paris, Pradomuseet i Madrid och Statens museum för konst i Köpenhamn. Även svenska museer bidrog med ett flertal verk.

Efter att ha besett konstutställningen fick vi en guidad visning av Zorngården, som under många år var Emma och Anders Zorns hem. Huset byggdes i början av 1900-talet och har ett fornnordiskt utseende men hade ändå en del moderniteter. Zorn var t ex bland de första som hade telefon och varmvattenberedare mm.

På vägen hem gjorde vi en avstickare till Nusnäs där vi fick guiding och demonstration av hur det går till att tillverka dalahästar.

Nöjda återvände vi till Ljusdal efter en mycket händerrik och varm dag – 27 plusgrader i skuggan.

Karin Esbjörnsson

Trönö-Långvind-Hillsta

– intryck från en söndagsutflykt i Hälsingland

Den sista söndagen i augusti träffades medlemmar av Ljusdalbygdens museums vänner, Svenska turistföreningen och Byggnadsvårdsföreningen för en gemensam heldagutflykt i Hälsingland. I två minibussar gav sig sällskapet tidigt av söderut, först till Järvsö och därifrån vidare till Trönö. Första anhalt blev Trönö nya kyrka som totalförstördes i en våldsamt brand för drygt tio år sedan, men som därefter återuppfördes med annan utformning och gestaltning än före branden .

På Söderblomsgården, som är traktens hembygdsgård, dukades det i solskenet upp till fika i trädgården. Därefter gick gruppen in i huvudbyggnaden där guiden Elsa Larsson inlevelsefullt och kunigt berättade om ärkebiskop Nathan Söderblom och hur han växte upp i Söderblomsgården. En ljudinspelning med ett tal av Nathan Söderblom spelades även upp liksom en marsch som ärkebiskopen själv komponerat. Sällskapet fortsatte sedan ett kort stycke till Trönö gamla kyrka som är en av de allra bäst bevarade medeltidskyrkorna

Elsa Larsson berättar om Nathan Söderblom.

Resedeltagare vid Långvinds herrgård.

i länet . Kyrkan är byggd av sten med en ålderdomlig klockstapel i trä och en bogårdsmur med stigioport kring kyrkogården. Hela kyrkans interiör är mycket välbevarad och sevärd.

Nästa punkt på programmet var Långvinds herrgård dit vi anlände efter en halvtimmes bilresa på krokiga grusvägar. I ett av de stora rummen på bottenvåningen tog ägarinnan Elina Mytnik emot gruppen och hon anordnade även den välsmakande lunchen. Därefter följde en rundvandring i den pampiga herrgårdsbyggnaden som inrymmer mängder av stora rum och salar med påkostade kakelugnar av otaliga modeller, färgstarka mönstrade 1800-talstapeter och konstnärligt utförda takmålningar. Elina Mytnik berättade engagerat om hur det gick till när hennes familj bestämde sig för att förvärva fastigheten och lite om de problem man ställs inför genom att äga ett så stort hus med omfattande renoveringsbehov. Efter en kort promenad i trädgården fortsatte turen sedan norrut längs hälsingekusten.

Den ståtliga matsalen på Långvinds herrgård visas av Elina Mytnik.

Gammelbyggningen på Oppigårn i Hillsta.

Eftermiddagsfikat avnjöts vid Hökars café i Hillsta i Forsa och många passade även på att handla i den butik som finns på gården. Sista besöksmål för dagen var den närbelägna hälsingegården Oppigården i Hillsta dit gruppen promenerade. På gårdstunet välkomnades vi av fastighetsägaren Svante Kilander, Sveriges tidigare ambassadör i Afghanistan, men sedan i somras verksam som gymnasiechef i Ljusdal. Efter att Svante Kilander hade berättat kortfattat om gårdens historia och hur det gick till när han köpte den, fick gruppen en guidad visning av gårdens gammelbyggning, ett brett trähus i två våningar med ovanlig planlösning och mängder med välbevarade tapeter och målade ytskikt från 1830-talet och framåt.

Efter en innehållsrik dag återkom resesällskapet vid 18-tiden till Ljusdal med mängder av nya intryck från några av de intressanta personer och spännande besöksmål som finns att upptäcka i Hälsingland. De flesta av dessa går även att besöka på egen hand eller efter kontakt med fastighetsägarna om man inte hade möjlighet att följa med på denna rundresa.

Text och foto: Daniel Olsson, Ljusdal

Julius Brun

Julius Brun föddes 23 juli 1818 på lantegendomen Ulfstorp i Molla socken, Västergötland. Både på fädernet och på modernet fanns det präster i flera släktled bakåt, men fadern var lantbrukare. När Julius var fyra år flyttade familjen från Ulfstorp till godset Sämsholm, men efter ytterligare några år flyttade man vidare till Aspelund i Ornunga socken.

Sämsholm

Sämsholm är en gård med anor – 1382 omnämns gården Saem för första gången i Skara domkyrkas ägarlängd och var i kyrkans ägo

Sämsholm i juni 2010. *Foto: Owe Norberg*

till 1458, när den förvärvades av riddaren och riksrådet Tord Bonde Filipsson Bååt, nära släkting till kung Karl Knutsson Bonde.

Från slutet av 1400-talet finns godset i ätten Tre Rosors ägo. Under 1500-talet stod bröderna Erik och Ture Jönsson Tre Rosor som ägare. Erik var väpnare och riksråd, medan Ture är mest känd för att vara en av huvudaktörerna vid upprorsförsöket mot Gustav Vasa år 1528.

Under 1600-talet bodde Catharina Bielke på Sämsholm och sedan innehades godset av släkten Gyllenstierna en bit in på 1700-talet. Under några år på 1820-talet ägdes så Sämsholm av familjen Brun.

Efter flera ägarbyten och en tid som lantbruksskola drivs gården idag som en rid- och konferensanläggning.

Sämsholm gjorde stort intryck på den unge Julius, ty det är hans minnesbilder av detta gods som låg till grund för anläggandet av Stenegård långt senare i livet.

Skolår i Alingsås

Som barn skadade Julius sig svårt i en hänggunga när han "gjorde några voltigeringar medan gungan var i svängning". Han landade på en spetsig sten, spräckte bröstbenet och blev sängliggande i 1½ år. Den lyckade omvårdnaden kanske betydde något för hans kommande apotekargärning.

När han påbörjade skolgången 1826 bodde han hos släktingar i Alingsås – prästen Afzelius var gift med Julius faster Tullia och de blev i praktiken fosterföräldrar till honom.

Det var också farbror Afzelius som föreslog att Julius skulle in på apotekarebanan – han var personlig vän med apotekaren i Alingsås som var en ansedd och välbärgad man. Afzelius var även riksdagsman och hade i Stockholm kontakt med Medicinalrådet Trafvenfelt, vilket underlättade Julius väg in på apotekarbanan.

På hösten 1831 kom Julius till Stockholm.

Grundutbildningen i Stockholm

Johan Christian Kantzau som ägde Kungsholmen apotek blev Julius principal, vilken fattade tycke för hans flit och bildning. Via honom fick Julius kontakt med några av samtidens stora vetenskapsmän – Jac Berzelius (Jöns Jacob), Anders Retzius och PF Vahlberg. Julius gick sammanlagt 2½ år som elev hos Kantzau men i praktiken endast ett år som elev – resten av tiden hade han en laborantbefattning.

Sista sommaren arbetade Julius som föreståndare för brunnsapoteket på Assessor Plagemanns Karlsbaderinrättning vid Djurgårdsbrunn.

Möte med lärdomsgiganter

Den utbildning som gavs vid de medicinska fakulteterna i Uppsala och Lund i början av 1800-talet hade inte utvecklats nämnvärt sedan medeltiden. De anatomiska lektionerna byggde inte på kirurgisk praktik och det är i detta historiska sammanhang som Karolinska Institutet startar 1810, nära knutet till Serafimerlasarettet där den moderna kirurgin föddes under 1700-talets mitt.

I denna utveckling var Jöns Jacob Berzelius en ledande person under de första decennierna. Han var, vid sidan av Linné, den internationellt mest kände svenske vetenskapsmannen. Även anatomen Anders Retzius, som också hade också ett internationellt rykte, var knuten till KI.

Båda dessa herrar stiftade Julius bekantskap med under sina studieår i Stockholm via sin mentor Kantzau. Man kan alltså för-

Jöns Jacob Berzelius, porträtterad av OJ Södermark 1843.

moda att Julius i sin kommande yrkesutövning hade en modern hållning till allt som hade med medicinsk diagnostik att göra liksom användningen av mediciner.

När Julius fick tid över satt han ute "på den vackra Djurgården ut åt Rosendalstrakten" och mediterade över världsalldet. Hans tankar kring elektromagnetismen tar form här – till stora delar inspirerad av Kantzau och Berzelius. I *Lifoet och elektromagnetismen* sammanför också Julius sin kristna tro med modern vetenskap.

Apotekare eller lärare?

Julius ville egentligen gå vidare med farmacin och undervisa, trots att han haft det ganska bra under sin apoteksutbildning. Han tänkte framföra dessa tankar till farbror Afzelius när denne kom upp till Stockholm, men avstod eftersom han inte ville såra honom.

1835 genomförde Julius sin nattvardsläsning i Stockholm.

Grundexamen

Julius avlade sin grundexamen 1836 (pharmacie studiose) och blev i början av 1837 kallad till apoteket Morianen där han "ställde allt i laboratoriet till rätta" och dessutom arbetade i apoteket. Apotekaren Lundberg och Julius blev goda vänner, och när Lundbergs studiekamrat Eric Adolf Söderberg från Hudiksvall kom på besök och berättade att han behövde en ny provisor så rekommenderade Lundberg Julius.

Första tiden Hudiksvall

På våren 1837 kom så Julius motvilligt till Hudiksvall. Ganska snart började han trivas både med arbetet och med sällskapslivet. Apotekaren Söderberg företog en längre resa under 1838 och bad Julius sköta apoteket och annan ekonomi under hans bortovaro. Eftersom Julius ännu inte avlagt apotekarexamen inkallades den nyutexaminerade Carl Hyltén-Cavallius in (yngre bror till folklivsforskaren Gunnar Olof Hyltén-Cavallius). Innan Söderberg lämnade Hudiksvall erbjöd han Julius att köpa apoteket eftersom han själv tänkte sig en ny yrkesbana. Julius var tveksam till hur han skulle kunna ordna finansieringen av ett köp, men Söderberg försäkrade att det inte skulle bli några problem.

Till apoteket hörde även ett bränneri vid Västra tullen och där fanns ett lager av 6-7 000 kannor brännvin som Julius lyckades sälja till 52% högre pris än vad Söderberg sagt att han var nöjd med. Detta ökade naturligtvis Söderberg tillit till Julius.

Slutexamen i Stockholm

Kostnaderna för Julius slutgiltiga apotekarexamen ville Söderberg också bekosta, men det ville han inte nyttja efter att Söderberg avled i reumatisk feber maj 1839. Sin slutgiltiga examensläsning avklarade Julius på ett år, till allas förundran. Hösten 1840 avlade han sin

apotekarexamen med goda betyg *Cum laude*, och sedan våren hade han dessutom hjälpt sin forne principal Kantzau med uppsättandet av en Karlsbaderinrättning vid nuvarande Centralstationen. Julius hjälpte även professor Mosander vid Karolinska Institutet med en del volframpreparat under sitt sista studieår.

Etableringen i Hudiksvall

1841 förestod Julius apoteket i Hudiksvall för Söderbergs sterbhus och övertog rörelsen 1 jan 1842. I april samma år förlovade han sig med stadsläkarens dotter Carolina Wallner, som blev hans hustru två år senare.

Brunska gården i Hudiksvall med apoteksfasaden från 1850 som kulissartat döljer en vanlig gavel.

Foto: Kjell Norberg

Strax före bröllopet hade Julius uppfört det nya apoteket på Ö:a Storgatan i Hudiksvall. Samma år, 1844, fick han också apoteksprivilegier för filialen i Järvsö. Första året gick det med förlust, åren därpå "ringa eller ingen behållning". Från början var apoteket inrymt hos Wallmans, senare i prästgården på ön innan det etablerades på Stene.

Första stegen in i politiken

1852 gjorde Sundhetskollegiet ett utspel om köp/amorteringar av apoteksprivilegier och sammankallade alla apotekare i Stockholm. Detta upprörde Julius så till den grad att han reste ner till Stockholm och argumenterade emot förslaget och lyckades få de församlade apotekarna på sin sida.

1856 var Julius nere i Stockholm och uppvaktade Oskar 1 om statslån för järnvägen till Forsa.

Etableringen på Stene

På sensommaren 1857 inköptes Stene No 5 och året efter påbörjades byggnationen av apoteket och provinsialläkarebostaden. Några år tidigare hade K Maj:t begärt yttrande från församlingarna för inrättandet av ett lasarett för västra Hälsingland.

Julius granskade svaren och fann att alla enbart tänkte på den egna socknens nytta och sammanställde därför ett underlag baserat på historiska, geografiska, statistiska och administrativa förhållanden och överlämnade den till landshövding Prytz i Gävle, vilken kom att tillstyrka hans förslag.

Detta överklagades både från Bollnäs och från Ljusdal (PH Widmark), men Julius förslag vann och utgjorde sedan grunden för provinsialläkarbefattningarna och dess stationer i norra Hälsingland under resten av 1800-talet. Klubbades 1858.

*

Under sensommaren 1858 arrangerades också ett möte i Gävle som behandlade frågan om norra stambanans dragning norrut, där Julius deltog. Mötets mening blev att den borde gå mot Ljusnans dalgång, "så långt denna går i det närmaste rakt i norr och söder".

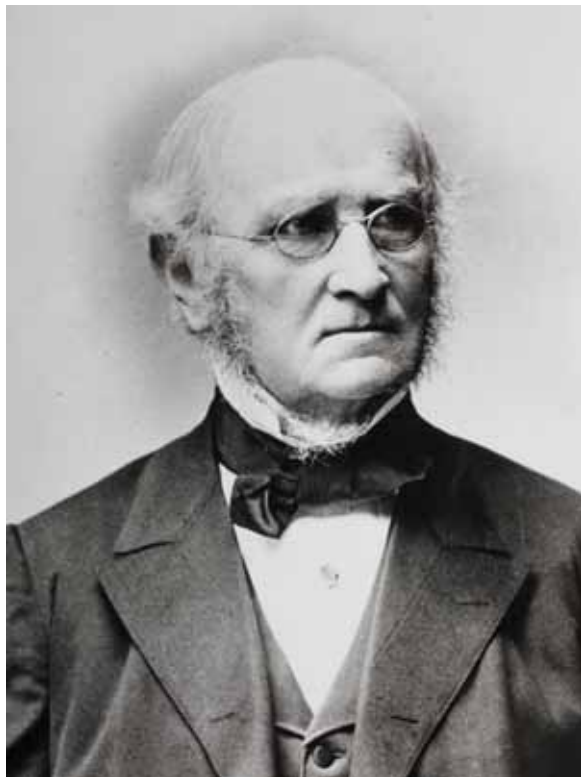
Riksdagsmannen

1859 invaldes Julius i riksdagen som borgarståndets representant för Hudiksvall, Luleå och Östersund. En fråga som han drev var att ordna statslån för en järnväg mellan Södra Dellen och Ljusdal – söder om Hybosjön till lugnvattnen i Ljusnan, nedströms Ljusdal. Företaget motarbetades av flera sågverksintressenter mellan Gävle och Sundsvall, men ivrigast av PH Widmark.

När detta misslyckades så realiserades *Motlutsflottningen* i stället – det Engelska sågverksbolaget var redan etablerat i Hudiksvall och deras svenske kompanjon och agent, Erik Olof Regnander, hade gjort stora virkesinköp i södra Härjedalen som måste forslas till sågverket i Forsa på något sätt.

*

Även frågan om den nya kommunallagen arbetade han med. Under riksdagen 1860 blev han "helt oförberedd utnämnd till Riddare af Kongl Vasa-Orden" Den enda utnämningen i borgarståndet, till-

lägger han stolt. Själv trodde han att utnämningen berodde på de två uppvaktningar han åren före hade gjort hos landshövdingen i Gävle, och att dåvarande borgmästaren Schmidt i Hudiksvall varit ivrig förespråkare att han skulle få utnämningen.

Under denna första riksdagsperiod gjorde Julius, tillsammans med Lars Landgren m fl, en motion om

Julius Brun, ateljefoto från slutet av 1800-talet.

inrättandet av ett spetälskesjukhus. Sundhetskollegiet uppmanade riksdagen att avstyrka motionen, men hälsingarna "lobbade" så att det blev bifall. Både Julius och Landgren visade runt medicinalrådet T Wistrand i Hälsingland, vilket blev avgörande för beslutet att bygga sjukhuset i Järvsö.

I övrigt ordnade Julius en hel del med det praktiska kring själva byggandet i Järvsö, sjukhuset invigdes 1867.

*

Under hans andra riksdagsperiod för borgarståndet var norra stambanans dragning en av hans stora frågor. Han lyckades få riksdagen att besluta om en dragning från Stockholm direkt mot Uppsala, istället för att gå runt Mälaren till Västerås innan den började dras norrut. Dessutom såg han till att det blev normal spårvidd, det ursprungliga förslaget byggde på smalspår.

I den nya riksdagen satt Julius för första kammaren i 8 år, stor del av tiden tillsammans med Edvard Frisk från Hudiksvall, samt förre häradshövdingen Staaff och förre bondeståndsriksdagsmannen Per Ersson i andra kammaren. Där fortsatte arbetet med en fullgod norra stambana, så rakt dragen som möjligt och med full bredd.

Julius, Frisk och Staaff yrkade att banan skulle gå från Hybo mot Sundsvall/Härnösand genom norrhälsingesocknarna. Detta motarbetades av "de listiga Jemtarne", "fjesket mot Norge" samt några ljusdalingar, så att banan från Ljusdal kom att gå "hela vägen efter den långa, ofruktbara trakten efter sjön Hennan upp genom Ramsjö och Mellansjö till Ånge ... så gott som utan all nytta för landet, ger total förlust för staten".

Julius lyckades alltså med att få en rimlig dragning av stambanan från Stockholm rakt norrut och att järnvägen blev normalspårig, men han misslyckades att få den dragning från Ljusdal och norrut som han önskade.

Industrialisten

Parallellt med riksdagsarbetet så spelade Julius även en framträdande roll i den lokala politiken i Hudiksvall och i det lokala näringslivet, framför allt som en av de drivande krafterna i Hudiksvalls Trävarubolag. Samtidigt drev han de båda apoteken i Hudiksvall och Järvsö och byggde upp hela gårdsanläggningen på Stene.

1873 inrättades ett *Medikamentförråd* vid Johannisberg, mellan

Stene gård på 1880-talet när hela gårdsanläggningen stod klar. Fotot taget från kyrktornet.

Delsbo och Bjuråker, som Julius fick rätten till – vilket kunde avsynas senare samma år.

Hudiksvalls Trävarubolag tog dock alltmer av Julius tid varför sönerna fick ta över hans apoteksrörelse 1878, med äldste sonen Johan August som hans efterträdare. Han slutade även med riksdagsarbetet av samma skäl.

1883-83 kunde älvbron i Järvsö invigas och 1885 ansågs Stene gård vara fullt utbyggd, vilket betydde att Julius kunde engagera sig i järnvägen Hudiksvall-Ljusdal. Han avled den 10 februari 1901 i Hudiksvall. Om uppbyggandet av Stenegårds anläggning ber vi att få återkomma i ett senare nummer.

*

När Julius beskriver situationen i Trävarubolaget skröder han inte orden – de första åren efter att de engelska intressenterna dragit

sig ur projektet präglades av en usel ledning och en del korrupta chefer. När han tog över posten som styrelseordförande vidtogs en storstädning i organisationen och han såg till att bolaget anställde disponent Oscar Midling som tidigare varit verksam i Svartvik. Med Midling som chef började bolaget återigen gå med vinst och kunde expandera sin verksamhet.

Julius Brun var en mångsysslare och en mångkunnig man – han var både idéspruta, genomförare och förvaltare i samma person, en ovanlig kombination. Han var utan tvekan äregirig och, när man läser mellan raderna, även lite fåfång, men en genomärlig människa.

Denna sammansatta entreprenörspionjär skulle behöva en biografi i fullformat där hans betydelse för den ekonomiska utvecklingen i regionen blev genomlyst.

Owe Norberg

Källor

Min Lefnadsbeskrivning, skriven av Julius själv. Utgiven med lätt normalisering av språket av ättlingen Agneta Lundeberg. Danderyd 2008.

Julius Brun och Stenegård. Utgiven av Stiftelsen Stenegård, Järvsö 1992.

Skammens hud. Om spetälska i Sverige. Arne Sundelin och Anne Sörman. Stockholm 2004.

Karolinska institutet och kampen mot universitetet. Ulf Lagerqvist. Hedemora 1999.

Flera källor på webben.

Ny basutställning på museet

Bakgrund

Sedan några år tillbaka har vår medarbetare Anders Assis kartlagt släktskapsförhållanden och sociala nätverk bland hantverkarna i Ljusdalstrakten under 17-1800-talen. Ett av skälen för hans intresse är att det nuvarande kunskapsläget rörande det interiöra måleriet inte håller måttet, framför allt inte det som brukar kallas Ädelmåleri eller Ljusdalsskolan.

Efter idogt arbete med olika källmaterial har han kunnat visa att det finns ett rikt förgrenat socialt nätverk bland Ljusdals hantverkare som också sträcker sig över de gamla sockengränserna. Han har i dagsläget ett tjugotal namn på målare varav många delvis är överlappande och som har arbetat tillsammans.

Den del av utställningen som berättar om när skogen fick ett kommersiellt värde.

Foto: Owe Norberg

Ett exempel är kedjan Arve i Stavsäter, Hindriks-Olle i Kallmyr och Anders Ädel som utgör en central del av den måleritradition som oftast går under benämningen Ädel-måleri. Det bör dock även nämnas att det förutom dessa tre finns åtminstone fyra ytterligare händer som Ädel-målat under 1800-talet.

När kartläggningsarbetet hade gett konkreta resultat började vi diskutera i vilken form det skulle presenteras – utställningsmediet var självklart, men det kommer även att presenteras i bokform lite senare.

Utställningen

Eftersom vi under fjolåret rev den gamla basutställningen för att ge plats åt den internationella SOS-utställningen tyckte vi att det

Kerstin Sinha invigde utställningen. Här berättar hon om ett fragment från Hindriks-Olles hus i Kallmyr som hon tog tillvara vid en dokumentation på 1990-talet.

Foto: Owe Norberg

var dags att göra en ny basutställning. Valet föll på de världsarvs-aktuella Hälsingegårdarna och dess koppling till det välbevarade väggmåleriet. En presentation av en dagsaktuell fråga kopplat till nya forskningsrön kändes helt rätt.

Vi har dock inte nöjt oss med ett porträtt av de ståtliga gårdarna – vi går tillbaka i tiden och skissar en agrarhistorisk utveckling som ger en bakgrund till det relativa välstånd som byggts upp i landskapet och som manifesterats i vår byggnadskultur.

Vi berättar om det viktiga utmarksbruket – organiserat med bodland och fäbodan, om de tåliga lantraserna, om svaljorden som gav hästen foder och som var en förutsättning för linodlingen. Svedjebruket har spelat en viktig roll i olika delar av Hälsingland, liksom även kolning och kolkörning som också gav klingande mynt i utbyte.

Överskottet från smör- och osttillverkningen på fäbodarna, viltkött och fisk samt linnelärft var viktiga varor för förbönderna när de åkte till olika marknader för att göra affärer.

Vid mitten av 1800-talet skedde en revolution i utnyttjandet av skogarna – flera samverkande faktorer gjorde att det plötsligt blev möjligt att bygga upp en exportindustri kring skogsråvaran. Gamla handelshinder försvann, en kreditmarknad skapades och flera tekniska landvinningar kunde exploateras i de nya sågverken.

Samtidigt hade skiftesreformerna på landsbygden skapat förutsättningar för en mobilitet från landet ut till kusterna där industrierna tog emot jordbruksproletariatet med öppna armar.

Detta är några av de grundförutsättningar som bl a manifesterats i en ståtlig bebyggelse, men det krävdes också skickliga hantverkare vilket Hälsingland i århundraden faktiskt haft överflöd av. Om detta berättar vi också i utställningen, som avslutas med en mängd exempel på allmogemåleri med tonvikt på Ljusdalsmåleriet. I utställningen visas några jämförande exempel från grannsocknarna Delsbo och Järvsö.

Vi hoppas nu att den nya basutställningen kommer att besökas av många intresserade och att den vitaliserar intresset för och fördjupar kunskapen om Hälsingegårdarna och allmogemåleriet.

Owe Norberg

Värdefull arkivgåva

Under 2008 fick Ljusdalsbygdens museum ett värdefullt tillskott till både arkivet och biblioteket efter Stig Jonsson. Det är en stor samling rullfilmer och mikrokort från Landsarkivet i Härnösand och Riksarkivet med arkivhandlingar från Färila.

Museet har sedan tidigare en stor samling avskrifter av domböcker som Stig arbetat fram. Materialet rör främst 16-1700-tal, och är en guldgruva för den som vill fördjupa sig i Färilas historia. Bl a har Olle Höflund till stor del byggt sin bok *Fädernas vedermöder, strider och missgärningar* på detta material.

Stig Jonssons syster ger oss här ett porträtt av sin storebror.

Stig Erik Börje Jonsson föddes den 11 november 1926 i Korskrogen, Färila. Hans föräldrar var byggnadssnickaren Lars Jonsson och hans hustru Alma.

Efter skoltiden hemmavid började han vid Samrealskolan i Ljusdal 1941. Han slutade dock redan efter första året för att i stället läsa in realexamen på Hermods. Tiderna var inte de bästa. Andra världskriget betydde ideliga inkallningar för pappa Lars och då tyckte Stig att han måste hjälpa till med försörjningen. Det skedde genom att de arbetade tillsammans i skogen. Samtidigt löste han sina uppgifter till Hermods. Det gick bra och han fick sin realexamen i Bollnäs.

Han gick vidare till Tekniska läroverket i Örebro, merkantila linjen, och där blev han färdig med studierna 1949. Under mellanliggande sommarlov arbetade han vid L M Ericsson i Stockholm.

Efter militärtjänst i Örebro flyttade han till Stockholm och anställning vid L M Ericsson.

Under Örebrotiden träffade han sin Neida. Hon kom från Kumla och de gifte sig i Funäsdalens kyrka på pingstafton 1951. Sin första

gemensamma bostad fick de i Aspudden och bodde där i en etta i 16 år. Med bådass många intressen var de till slut tämligen trångbodda och flyttade 1967 till Älvsjö, som blev deras hemort i fortsättningen.

Anställningen vid LM blev inte långvarig. Redan under 50-talet började Stig en kammarskrivarutbildning vid Tullverket, där han blev kvar i olika befattningar resten av sitt yrkesliv. Vid pensioneringen var han byrådirektör vid personalbyrån.

Fritiden användes till många intressen förutom hembygdsforskningen och man kan nog säga att han alltid gick in med hela sin själ i vad han än företog sig. Fotografering, bokbinderi och resor bl a. Forna Jugoslavien fick många semesterresor och för att klara allt på egen hand läste han serbokroatiska. Han var mycket allmänbildad och intresserad av vad som hände ute i världen. Han var också tekniskt lagd och såg till att vara uppdaterad med "det senaste".

Efter Neidas bortgång 2002 kom Stig aldrig riktigt tillbaka till sitt gamla aktiva liv. Han blev också svårt sjuk och avled den 17 juli 2006.

Stig var en storebror i ordets rätta bemärkelse och han var stark för oss alla, även för föräldrarna när det behövdes. Stig och Neida är mycket saknade.

Gudrun Frank

Innehåll

Museets vänner.....	2
Karin Jonsson In Memoriam	3
Program för Vänföreningen på museet	3
Två studieresor	4
Julius Brun.....	9
Ny basutställning på museet	19
Värdefull arkivgåva.....	22

Kalendarium

Torsdag 21 oktober, kl 19. Västra flygeln på Stenegård

Förre trädgårdsmästaren på Stene, Roland Karlsson, berättar om Julius Brun, grundare av Stenegård och hans i övrigt omfattande verksamhet. Samarrangemang med STF och Svenska Byggnadsvårdsföreningen. Kostnad inkl fika 70 kr/person..

Fredag 29 oktober, kl 13.

Filmfrossan invigs på Ljusdalsbygdens museum och utställningen *Kameran går* öppnas. Filmfrossan fortsätter på Riobiografen kl 19.

Lördag 30 oktober, kl 10

Filmfrossan fortsätter med parallella program på Riobiografen och i Ljusdalssalen på Förvaltningshuset. Se annonser i dagspressen!

Torsdag 2 december, kl 19 på Solhuset

Christer Wallin informerar om den skötsel och tillsyn som var och en kan och bör göra på sitt hus. Kostnad inkl fika 50 kr/person. Samarrangemang: Svenska Byggnadsvårdsföreningen, STF och Friluftsförbundet.

Söndagen 5 december 2011, kl 14.

En utställning om svenska uppfinnare öppnas.

Tryckt på Ljusdals kommuntryckeri

*© Respektive författare och Ljusdalsbygdens museum
Författarna svarar för innehållet i respektive artikel*